

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора педагогічних наук, професора

Пустовіта Григорія Петровича

на дисертаційне дослідження Буклова Юрія Миколайовича

„Національно-патріотичне виховання учнівської молоді у позакласній

та позашкільній виховній роботі(кінець XX – початок XXI ст.)”

за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

1. Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

Актуальність рецензованого дослідження обумовлюється сутнісними характеристиками сучасних тенденцій реформування освітнього простору держави. Саме в умовах утвердження нової освітньої парадигми, характерними рисами якої є: орієнтування на особистісно-орієнтоване навчання та творчий розвиток зростаючої особистості, перехід до евристично-пошукової моделі освітнього процесу, важливого значення набуває національно-патріотичне виховання, формування національної свідомості, громадянської позиції у підростаючого покоління.

Не менш актуальним у контексті досліджуваної проблеми є формування національної гідності учнівської молоді, що зумовлено підвищенням їхнього інтересу до національних та історичних цінностей нашого народу, необхідністю повноцінного формування й розвитку зростаючої особистості як патріота своєї держави у позакласній і позашкільній роботі.

Отже, можемо зробити аргументований висновок, що у такому контексті дисертаційне дослідження, виконане Букловим Юрієм Миколайовичем, є безперечно актуальним і своєчасним.

Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка як складова комплексної наукової проблеми “Формування цінностей особистості в європейському освітньому просторі: теорія та практика” (номер державної реєстрації 0113U001233). Тема дисертації затверджена вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 3 від 09.02.2017 р.).

2. Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

Обґрунтованою й логічною є структура дисертації, презентована вступом, двома розділами, висновками, додатками, списком використаних джерел, що за змістом, логікою і стилем викладу матеріалу відповідає вимогам до дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. Зміст кожного розділу підпорядковано меті й завданням

дослідження, а важливим його підсумком є достатньо виважені й ґрунтовно сформульовані наукові висновки.

У сукупності це дало змогу дисертанту: *уперше* системно проаналізувати національно-патріотичне виховання учнівської молоді у позакласній та позашкільній виховній роботі (кінець XX – початок XXI ст.); сформулювати визначення поняття “національно-патріотичне виховання учнівської молоді” як історико-педагогічного феномену; розробити періодизацію формування змісту національно-патріотичного виховання у визначених хронологічних межах, в основу якої покладено обґрунтовані критерії (суспільно-політичні чинники; нормативно-правова база регулювання освітньої сфери; завдання та напрями національно-патріотичного виховання; ставлення до учня, процесу його розвитку у взаємодії із соціальним середовищем): *перший* (1991–2004 рр.) – етап становлення змісту національно-патріотичного виховання учнівської молоді, підґрунтям якого стала ідеологія державотворення; *другий* (2004–2014 рр.) – етап поглиблення сутності патріотичного виховання, орієнтація на громадянський аспект; *третій* (2014–2018 рр.) – етап удосконалення теоретико-методичних засад національно-патріотичного виховання, в основу якого покладено громадянсько-патріотичний, військово-патріотичний, духовно-моральний компоненти та конкретно спрямовані форми виховної роботи; з’ясовано нормативно-правову основу змісту національно-патріотичного виховання учнів середнього і старшого шкільного віку у позакласній і позашкільній виховній роботі; схарактеризовано педагогічний інструментарій національно-патріотичного виховання учнівської молоді у позакласній та позашкільній виховній роботі (1991–2018 рр.); висвітлено соціально-педагогічні засади позакласної та позашкільної роботи у контексті національно-патріотичного виховання учнівської молоді (кінець XX – початок XXI ст.).

Заслуговує на позитивну оцінку здійснений дисертантом аналіз та формулювання авторського трактування базових понять дослідження: “патріотизм”, “національно-патріотичне виховання”; “позакласна та позашкільна виховна робота”.

На підставі зазначеного вище, можемо зробити виважений висновок про те, що дисертаційне дослідження Буклова Юрія Миколайовича характеризується виваженою й логічно побудованою структурою, що охоплює чітко сформульовану мету, окреслені географічні і часові межі, коло дослідницьких завдань. А їх розв’язання завдяки логічному і структурованому викладу змісту роботи відображає досягнення поставленої мети.

3. Нові факти, одержані здобувачем.

Заслуговують на увагу і позитивну оцінку визначені дисертантом соціально-педагогічні і теоретико-методичні засади національно-патріотичного виховання учнівської молоді у позакласній та позашкільній виховній роботі (кінця XX – початку XXI століття), аналіз яких дає підстави стверджувати про ґрунтовний і науково вивірений підхід до виокремлення й застосування у процесі здійснення дослідження важливих положень філософії освіти, історії

педагогіки, психології і педагогіки. Такий позитивний результат став можливим завдяки застосуванню дисертантом у логічній єдності і науковій достовірності наступних методів дослідження, таких як: історико-педагогічний аналіз і синтез, герменевтичний; порівняльно-історичний діахронний і синхронний, емпіричні – бесіди, анкетування, прогностичний.

Переконалим свідченням новизни здійсненого дослідження є системний аналіз сутності, чинників, змісту і специфіки організації і здійснення національно-патріотичного виховання учнівської молоді у процесі позакласної і позашкільної виховної роботи на кожному, з нашої точки досить вдало і науково-вивірених етапах, у відповідно визначених хронологічних межах.

Новим для сучасної теорії і практики національно-патріотичного виховання учнівської молоді є саме ґрунтовний аналіз вітчизняної та зарубіжної філософської, психолого-педагогічної літератури та виховної практики, що дало змогу здобувачеві розкрити й схарактеризувати з позицій власного авторського бачення специфіку форм, методів і засобів національно-патріотичного виховання учнівської молоді в історико-генетичному контексті. Оскільки, історіографічний аналіз уже здійснених на сьогодні досліджень свідчить, що проблема національно-патріотичного виховання учнівської молоді у сучасній історико-педагогічній науці системно і всебічно не досліджувалася.

Заслуговує на увагу і позитивну оцінку авторський підхід, що є новим у сучасному полі історико-педагогічної науки, і водночас, відповідає загальноєвропейському підходу до екстраполяції минулого педагогічного досвіду на сучасну практику через здійснення, у контексті рецензованої роботи, моніторингу формування патріотизму як ціннісної орієнтації сучасної учнівської молоді.

Таким чином, аналіз змісту дисертації й автореферату засвідчує, що Буклову Юрію Миколайовичу вдалося ґрунтовно представити як теоретичні, так і методичні засади та психолого-педагогічні особливості національно-патріотичного виховання учнівської молоді у процесі позакласної і позашкільної роботи у їх історико-педагогічній ретроспективі.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертант на належному науковому рівні обґрунтувала вибір теми, чітко визначив мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження. З метою досягнення мети і розв'язання визначених завдань було проаналізовано значний обсяг філософсько-культурологічної, історико-педагогічної, психолого-педагогічної і науково-методичної літератури.

Особливої позитивної оцінки заслуговує представлена в роботі джерельна база дослідження, що складається з фондів Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника; бібліотек Львівського національного університету імені Івана Франка, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Тернопільського національного педагогічного університету імені

Володимира Гнатюка, Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. А також проаналізовані дослідження філософів, педагогів, психологів; педагогічні часописи; нормативно-правові документи у сфері вітчизняної освіти і школи; плани роботи шкіл, закладів позашкільної освіти, громадських організацій, звіти з виховної роботи; історико-педагогічна література досліджуваного періоду. Таким чином, сформована автором джерельна база включає 328 позицій, з них 52 іноземними мовами, що слугує безперечним доказом культури наукового мислення здобувача, й відповідно інформативності, наукової, а головне практичної значущості представленої роботи. Значну цінність для науковців та практичних педагогів мають 10 додатків, які є суттєво доповнюють представлені у дисертації результати.

Аналіз тексту дисертації і змісту автореферату Буклова Юрія Миколайовича, Національно-патріотичне виховання учнівської молоді у позакласній та позашкільній виховній роботі (кінець XX – початок XXI ст.)”, здійснених ним 14 одноосібних публікацій (з них 2 – у зарубіжних виданнях, 6 – у збірниках матеріалів конференцій) дають підстави для висновку про наукову зрілість дисертанта, що дало йому змогу теоретично обґрунтувати і довести на практиці достовірність викладених ним результатів.

Отже, обґрунтованість та характеристика наукових положень представлених дисертантом, коректне з наукової точки зору опрацювання джерельної бази, сформульованих висновків у дисертації, а також їх практична значущість для розвитку загальної педагогіки та історії педагогіки дає підстави позитивно оцінити результати здійсненого дослідження.

5. Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертаційне дослідження Буклова Юрія Миколайовича „Національно-патріотичне виховання учнівської молоді у позакласній та позашкільній виховній роботі (кінець XX – початок XXI ст.)”, містить нові, раніше не досліджені і до сьогодні не захищені наукові положення, а досягнуті нею результати у сукупності розв’язують актуальне науково-методичне завдання, сутність якого полягала у здійсненні цілісного і системного аналізу теорії та практики національно-патріотичного виховання учнівської молоді.

Практична значущість здійсненого дослідження полягає у тому, що автором розроблено і впроваджено у практику підготовки майбутніх педагогів авторську програму спецкурсу “Національно-патріотичне виховання учнівської молоді у позакласній та позашкільній виховній роботі”. Матеріали дисертації успішно апробовані в процесі викладання навчальних дисциплін “Методика позаурочної діяльності та соціально-виховної роботи у сучасних умовах”, “Педагогічні технології”, “Загальна педагогіка”, “Історія педагогіки”, “Актуальні проблеми освіти”.

Матеріали і результати дисертаційного дослідження також можуть використовуватися для оновлення змісту таких навчальних курсів: “Педагогіка”, “Актуальні проблеми сучасної педагогіки”, “Управління педагогічною взаємодією з різними соціальними групами”; під час розроблення спецкурсів і спецсемінірів

для студентів педагогічних закладів вищої освіти; вчителями у роботі з дітьми середнього та старшого шкільного віку у позакласній та позашкільній виховній роботі, для підготовки підручників, посібників, методичних рекомендацій для студентів педагогічних закладів вищої освіти.

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Позитивно оцінюючи практичну значущість дослідження Буклова Юрія Миколайовича „Національно-патріотичне виховання учнівської молоді у позакласній та позашкільній виховній роботі (кінець XX – початок XXI ст.)”, маємо акцентувати увагу на тому, що основні теоретичні положення та практичні напрацювання, висновки, окремі додатки, що знайшли своє підтвердження у дисертації, можуть бути використані під час організації національно-патріотичного виховання учнівської молоді у закладах середньої і позашкільної освіти, у системі вищої освіти, підвищенні фахового рівня педагогічних працівників у системі післядипломної педагогічної освіти.

Окремої позитивної оцінки заслуговує перелік установ, в освітній процес яких впроваджувалися результати дослідження, а це ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (довідка № 2028/01-12 від 12.06.2018 р.), Чернівецький національний університеті мені Юрія Федьковича (довідка № 17/17-1454 від 30.05.2018 р.), Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (довідка № 569 від 31.05.2018 р.), Класичний приватний університет (довідка № 615 від 04.06.2018 р.), Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія (довідка № 257 від 31.05.2018 р.), КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» (протокол № 01-23/316 від 31.05.2018 р.), Любарська ЗОШ I–III ступенів № 2, Великодеревичівська ЗОШ I–III ступенів, Мотовилівська ЗОШ I–III ступенів імені І.М. Мороза, Любарська гімназія № 1 Житомирської обл. (довідка № 348 від 10.05.2018 р.), загальноосвітня школа I–III ступенів № 1 імені Івана Франка та № 4 м. Дрогобич (довідка № 01-4/870 від 07.06.2018 р.), у діяльність громадських організацій м. Дрогобич Львівської обл. (довідка № 77-М від 15.05.2018 р.).

7. Оцінка змісту дисертації, її завершеність загалом.

Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Дослідження системно організоване: чітко окреслено його мету, завдання, об’єкт і предмет, забезпечено відповідність завдань та висновків, які логічно характеризують зміст основного тексту дисертації.

У першому розділі – “Національно-патріотичне виховання учнівської молоді у позакласній та позашкільній виховній роботі як педагогічна проблема”, з нашої точки зору, ґрунтовно, а головне, розкрито стан дослідженості проблеми, ґенезу національно-патріотичного виховання в українській педагогічній думці; схарактеризовано соціально-педагогічні засади

позакласної та позашкільної роботи у контексті національно-патріотичного виховання учнівської молоді.

Позитивної оцінки заслуговує характеристика сутності базових понять дослідження, серед яких: “національне виховання”, “патріотичне виховання”, “патріотизм”, “позакласна виховна робота” та “позашкільна виховна робота”. Констатовано, що національно-патріотичне виховання спрямоване на формування у дітей та молоді національної свідомості, любові до України, турботи про благо свого народу, вміння цивілізованим шляхом відстоювати права й свободи людини. Заслуговує позитивної оцінки висновок автора про зміст пріоритетних завдань, що стоять перед освітніми і позашкільними інституціями щодо створення ефективних умов для засвоєння учнівською молоддю цінностей національної культури, пошуки інноваційних технологій, спрямованих на формування національної самосвідомості учнівської молоді.

Заслуговує на окрему позитивну оцінку зміст другого розділу – “Теоретико-методичні засади національно-патріотичного виховання учнівської молоді у позакласній та позашкільній виховній роботі (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)”, у межах якого автор на основі здійсненого всебічного і цілісного аналізу джерельної бази досить переконливо обґрунтував власну періодизацію формування змісту національно-патріотичного виховання, схарактеризував форми, методи і засоби його здійснення у позакласній та позашкільній виховній роботі у досліджуваній період, ґрунтовно і переконливо представив результати формування патріотизму як ціннісної орієнтації сучасної учнівської молоді.

Логічно і системно, з нашої точки зору, здобувачем визначено змістові компоненти національно-патріотичного виховання (громадянсько-патріотичний, військово-патріотичний, духовно-моральний і родинно-сімейний) та методичний інструментарій національно-патріотичного виховання учнівської молоді у позакласній і позашкільній роботі.

У межах аналізу цього розділу на позитивну оцінку заслуговує чітко схарактеризовані найбільш поширені форми національно-патріотичного виховання учнівської молоді. Насамперед це масові заходи – відзначення державних (Дня Незалежності, Дня знань, Дня захисника Вітчизни; вшанування героїв Небесної Сотні, Революції Гідності, українських воїнів – учасників операції об’єднаних сил на Сході України, волонтерів) та релігійних свят, проведення читацьких конференцій, вечорів, зустрічей з видатними людьми тощо.

Окрему характеристику дано автором індивідуальним формам, методам і засобам роботи з учнівською молоддю, які мають на меті забезпечення формування у дитини позитивної Я-концепції і розвиток різноманітних якостей особистості, індивідуального потенціалу (самостійне читання літератури народознавчого, патріотичного, громадянського, морального змісту). Окремої позитивної оцінки заслуговує характеристика здобувачем активних форм національно-патріотичного виховання учнівської молоді (екскурсії; етнографічні експедиції історичними місцями, до майстерень художників, народних умільців; огляди-перегуки; ведення літопису села, героїчних подій на

його території; оформлення альманаху (“Рідний край”); краєзнавчий похід (“Стежками козацької слави”, “Національні герої України”, “Краса і біль України”) тощо.

Виконана дисертаційна робота, без сумніву, має наукову новизну й практичну значущість, оскільки в ній на підґрунті ретроспективного аналізу вперше науково обґрунтовано перспективні напрями удосконалення системи національно-патріотичного виховання учнівської молоді у процесі позакласної і позашкільної виховної роботи, що безумовно надає досліджуваній проблеми незаперечного значення у сучасному освітньо-виховному середовищі закладів освіти України.

9. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Разом з тим, у цілому позитивно оцінюючи представлену дисертаційну роботу, вважаємо за доцільне висловити окремі дискусійні зауваження та побажання:

1. У першому розділі дисертації здобувачем належно обґрунтовано й уточнено сутність поняття “національно-патріотичне виховання” у двох аспектах – у позакласній і позашкільній виховній роботі. Зміст національно-патріотичного виховання є суттєво значущим у становленні майбутніх відповідальних громадян України. Водночас, на с. 75 дисертації представлено (Рис. 1.1), у змісті якого автором виокремлено напрями національно-патріотичного виховання з учнівською молоддю у позаурочний час (хоча в темі дисертації йдеться про позакласну і позашкільну виховну роботу). Уважаємо, що автором схематизовано не напрями, а шляхи реалізації національно-патріотичного виховання. Напрями ж конкретизовано в моделі (рис. 2.1), де вони трактуються як: громадянсько-патріотичний, військово-патріотичний, духовно-моральний, родинно-сімейний та ін.

2. Не погоджуємося з автором щодо ієрархії поданих якостей (цінностей) та кількості виокремлених п'яти позицій (с. 79 – Потенціал виховної діяльності у формуванні патріота України), де йдеться про якості, які відображають систему цінностей особистості. Вважаємо, що якості вихованості та якості активної позиції, причетності до історії стосуються особистісних цінностей (тому їх слід було об'єднати). Крім того, якості сім'янина мали б бути розташовані вище (перед особистісними), оскільки логічно було дотримуватися такої послідовності (ієрархії): народ (патріотизм) – громада (громадянськість) – сім'я (родинність, єдність поколінь) – особистість (активна позиція і т.д.).

3. Дисертант стверджує, що позакласна робота є однією з форм позаурочної діяльності учнів. Однак, слід було б чітко розмежувати ключові поняття дослідження, що сьогодні у педагогічній науці є вже усталеними і визнаними (з 2008 року), а саме: позаурочна – один вчитель і клас чи гурток; позакласна – весь педагогічний колектив і весь учнівський колектив чи переважна його більшість, також можуть брати участь і батьки та позашкільна – яку здійснюють заклади позашкільної освіти, як окремі освітні заклади (Див. с. 684-685, Енциклопедія освіти /Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г.

Кремень. – К.: Хрінком Інтер, 2008. – 1040 с.). Крім того, саме у сучасній науковій педагогічній термінології відсутнє поняття – позанавчальна (с. 70 дисертації та в авторефераті), як не коректний переклад з російської і до того ж воно за своїм змістом не відповідає усталеним саме сьогодні психологічним законам розвитку дитини в її онтогенезі! У такому контексті у висновках до першого розділу, на нашу думку, не досить системно відображено відмінність сутності понять “позакласна” та “позашкільна” виховна робота, хоча в самій роботі є авторське бачення тлумачення змісту цих понять.

4. Дисертант намагався систематизувати принципи національно-патріотичного виховання учнівської молоді, використовуючи ілюстративний матеріал. Однак зазначені на рисунку (1.3) принципи стосуються, на нашу думку, загалом позакласної та позашкільної роботи будь якого напрямку виховання і лише два характеризують специфіку досліджуваного феномена (культуровідповідності та етнізації). Доцільно було виокремити принципи: полікультурності, національного виховання, народознавчий, особистісно орієнтований, толерантності, міжкультурної комунікації та інші.

5. У дисертації не чітко визначено вікову категорію учнів. У темі – учнівська молодь. У змісті роботи автор аналізує форми і методи виховної роботи і з підлітками, і зі старшокласниками. Також у підрозділі 2.4 автор відзначає, що в опитуванні брали участь учні 14 – 18 років, хоча у таблицях відзначено лише старшокласників (учнів 10 – 11 класів).

6. Дисертант не чітко розмежовує форми, методи і засоби позакласної та позашкільної роботи з національно-патріотичного виховання учнівської молоді. Зустрічається плутанина як у ієрархії та сутності провідних понять у підрозділах 2.2 і 2.3. Доцільним було б розвести форми, методи і засоби позакласної і позашкільної виховної роботи, оскільки деякі з них мають суттєві відмінності у способах їх реалізації чи застосування в цих освітніх закладах.

7. З огляду на практичну цінність дисертаційної роботи, слід висловити побажання щодо впровадження результатів дослідження у вигляді методичних рекомендацій для вчителів закладів середньої й викладачів вищих педагогічних закладів освіти.

Проте висловлені зауваження і побажання не знижують загальної позитивної оцінки дисертації. Виконана робота свідчить про високі професійні здібності здобувача та відповідний рівень наукового мислення.

10. Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових виданнях.

Основні теоретичні положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено в 14 одноосібних наукових публікаціях, із яких 6 статей у фахових науково-педагогічних виданнях України, 2 – у зарубіжних виданнях, 6 – у збірниках матеріалів конференцій.

11. Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації.

Структурна побудова, зміст, висновки, що викладені в авторефераті, повністю відображають хід проведення й основні положення здійсненого дослідження.

12. Висновок.

Дисертація Буклова Юрія Миколайовича, “Національно-патріотичне виховання учнівської молоді у позакласній та позашкільній виховній роботі (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)” є самостійним завершеним дослідженням, яке вносить вагомий внесок у теорію і методику професійної освіти, має суттєву практичну значущість та відповідає чинним вимогам до кандидатських дисертацій (пп. 9, 11, 12-14 “Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. №567 зі змінами), тому її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри природничо-математичної освіти
Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти

Г.П. Пустовіт

Личное Тузового Г. П. передано
Зав. канцелярии С. И. Шенюк